

Geslachts- en leeftijdskenmerken bij Oeverzwaluwen

Herman N. Leys

Op grond van verenkleedkenmerken is het niet mogelijk adulte ♂♂ en ♀♀ van de Oeverzwaluw in het veld te onderscheiden. Dit geldt zowel voor vogels in de vlucht als zittend voor het nesthol, op de slaappleats of anderszins. Eerstejaars vogels (juvenielen) kunnen op zeer korte afstand met de kijker aan het verenkleed (jeugdkleed) herkend worden. De belangrijkste verschillen tussen vogels in jeugdkleed en adulten zijn als volgt te karakteriseren.

Volwassen mannetjes en wijfjes van de Oeverzwaluw zijn op grond van verenkleedkenmerken in het veld niet te onderscheiden.

Foto: Rolf Siebrasse.

kenmerken	jeugdkleed	adult kleed
*snavel kleur	geelachtig grijs	zwartbruin
*snavel basis (mondhoek)	bleekgeel iets gezwollen	donkergrijs
binnenkant snavel	bleekgeel	roze
*poten	vaal vleeskleurig	zwartbruin
*kin en keel	beige, meestal met bruine spikkels	helderwit, soms lichtbeige met spikkels
rug en mantel	veertjes met smalle beige of grijsachtige zomen	éénkleurig, donker grijsbruin
*romp- en bovenstaartdekveren, bovenzijde vleugelveren	opvallende beige of grijsachtige zomen langs de veren	éénkleurig donker bruingrijs
grote slagpennen	vaal grijsbruin	grijsbruin met vage groenachtige glans
borst- en bulkveren	vuilwit, soms iets rossig	wit
veertjes tussen kruin en snavel	beige rossig bruin	vaalgrijs bruin soms met grijswitte veertjes
grote + kleine slagpennen en staartveren	In juni tot en met september met gave veerranden	In april tot en met juli (aug.) met sterk versleten veerranden

* Deze kenmerken kunnen op relatief korte afstand met een kijker bij zittende en/of rustende Oeverzwaluwen worden onderscheiden. De overige kenmerken zijn alleen waarneembaar bij vogels in de hand, bijvoorbeeld ten behoeve van het ringonderzoek (onder andere Svensson 1970, Glutz von Blotzheim 1985).

Tabel 1.

Het onderscheid tussen σ en φ kan tijdens de vestiging van Oeverzwaluwen in kolonies op grond van het gedrag na enige oefening met vrij grote zekerheid worden vastgesteld. Mannetjes vertonen een territoriumgedrag. In de regel graven de $\sigma\sigma$ het beginnende nesthol. Vaak ook zitten de $\sigma\sigma$ voor het al of niet afgemaakte nesthol te zingen en verjagen andere $\sigma\sigma$, terwijl in de regel de $\varphi\varphi$ niet worden geëttakeerd.

Tijdens de baltsvlucht zijn het vrijwel steeds de $\sigma\sigma$ die de $\varphi\varphi$ achtervolgen. (Kuhnen schriftelijke mededeling 1986). De overige sekse-criteria zijn alleen vast te stellen in de broedtijd vanaf half mei tot eind juli bij vogels in de hand (ten behoeve van ringonderzoek). Zowel σ als φ bezit dan een zogenaamde broedplek op de buik met de volgende uitsluitende kenmerken.

Het is overigens zo dat Oeverzwaluwen reeds

Tabel 2.

kenmerk*	$\varphi\varphi$	$\sigma\sigma$
broedplek	kaal met soms enkele kleine donsveertjes	gemiddeld 10 à 30 maal zo veel donsveertjes als bij de $\varphi\varphi$
kleur broedplek	roodachtig gekleurd door kleine oppervlakkige bloedvaatjes	bleek vaal gekleurd door vetweefsel
huid broedplek	bovenste deel gerimpeld na het eileggen	niet gerimpeld oppervlak

* De broedplek is in het vroege voorjaar vanaf eind april tot begin juni in de regel nog slecht zichtbaar. In Scandinavië is het kenmerk pas duidelijk na half juni (Svensson 1970). Na eind juli begint de broedplek bij de meeste vogels minder duidelijk zichtbaar te worden door de groei van veertjes en dons. Bij vogels met een tweede of verlaat vervolgbroedsel kan de broedplek tot eind augustus goed zichtbaar blijven.

		Neder- land Van Oort 1930	Nederland Leys dit onder- zoek	Westfalen Loske 1985	Schotland Turner & Bryant 1979	Finland Lehikoinen 1980	Bourbon Fr. Pic 1964	Münsterland Berger & Kipp 1966
vleugel (mm)	♂	104-109	101,0-107,0 M7 (104,8)	99-115 M202 (107,1)		102-115 M33 (108,7)	100-108 M12 (103,8)	99-114 M207 (104,8)
	♀		100,8-106,7 M10 (104,1)	101-116 M206 (107,0)	M108 (107,2)	105-115 M36 (109,6)		97-110 M179 (104,8)
	J		90,0-99,7 M5 (95,5)	95-110 M206 (103,1)			89-107 M44 (100,8)	89-109 M107 (101,0)
staart- pen	♂	51-55	49,1-55,7 M7 (52,9)	49-62 M200 (54,1)		51-59 M33 (54,4)		
langste	♀		51,3-54,9 M10 (53,3)	47-62 M205 (54,5)		52-60 M36 (55,3)		
(mm)	J		50,0-51,1 M5 (50,4)	44-59 M205 (50,3)				
staart- pen	♂	40—45	42,0-50,0 M7 (44,1)					
kortste	♀		40,9-46,2 M10 (43,2)					
(mm)	J		39,7-41,2 M4 (30,3)					
snavel (mm)	♂		5,3-6,1 M7 (5,6)	5,9-7,4 M90 (6,6)				
vanaf			5,1-6,9	5,8-7,5				
beve-	♀	6—7 mm	M10 (5,7)	M69 (6,5)				
dering	J		5,0-5,1 M4 (5,0)	4,8-6,9 M40 (6,1)				
snavel (mm)	♂	—		4,2-5,9 M90 (5,0)				
vanaf	♀			4,2-5,6 M70 (4,6)				
neusgat	J			4,1-5,2 M40 (4,7)				
loop- been (mm)	♂	10—11	10,2-11,6 MB (10,7)					
	♀		10,0-11,4 M10 (10,5)	M25 (11,1)				
	J		10,0-10,7 M5 (10,3)					
gewicht (gram)	♂				M301 (13,7)	12,3-14,9 M33 (13,2)	12,7-15,7* M14 (14,0)	11,4-16,5 M19 (12,7)
	♀					12,0-15,7 M36 (13,7)	13,0-18,6* M22 (15,6)	11,2-15,6 M32 (11,6)
	J				M16 (16,2)* M23 (13,3)	11,6-18,5 M42 (13,3)	— —	10,5-11,7 M89 (12,6)
					*juv. van 12-15 dg.	*Amerika Stoner 1932		

Tabel 3.

In het tweede levensjaar geslachtsrijp zijn. Er zijn aanwijzingen, gebaseerd op de resultaten van het ringonderzoek, dat vogels die voor de eerste maal aan de broedcyclus deelnemen, pas na half juni een duidelijke broedplek ontwikkelen. Deze vogels beginnen in de regel ook later met broeden dan de vogels die reeds eerder aan de broedcyclus hebben

deelgenomen.

Biometrische gegevens

Gedurende het onderzoek aan Oeverzwaluwen werd door ons een aantal biometrische gegevens verzameld. De metingen hadden betrekking op de vleugellengte, snavellengte, langste en kortste staartpenen alsmede de

Op grond van het gedrag kan in kolonies met vrij grote zekerheid het onderscheid tussen mannetjes en wijfjes worden vastgesteld. Knardijk, Zuidelijk Flevoland, 30 juni 1985.
Foto: Gerard de Hoog NFG.

lengte van het loopbeen. Helaas werden van de Nederlandse vogels geen gewichten bepaald. Op grond van de gecombineerde geslachts- en leeftijdskenmerken werden $\sigma\sigma$, $\varphi\varphi$ en juvenielen onderscheiden. De resultaten van de metingen werden vergeleken met literatuurgegevens. Hoewel onze metingen slechts betrekking hadden op acht $\sigma\sigma$, tien $\varphi\varphi$ en vijf juveniele vogels, bleken de meetresultaten heel goed aan te sluiten bij de resultaten van enkele onderzoekers in Europa.

Uit de verzamelde gegevens bleek een tendens dat noordelijker en continentale broedvogels (Scandinavië, Schotland) in het algemeen iets zwaarder, forser en groter zijn. Ten aanzien van vleugelmatten, staartpennen en snavellengten moet worden geconcludeerd dat deze bij eerstejaars vogels (juvenielen) in vrijwel alle gevallen gemiddeld iets kleiner zijn dan bij de adulten.

Vleugelmatten

Van Oort (1930) vermeldt voor adulte $\sigma\sigma$ en $\varphi\varphi$, 104-109 mm. Berger & Kipp (1966) en Loske (1985) hebben een zeer groot aantal vleugels kunnen meten. Het is opvallend dat de gemiddelde vleugelmatten gemeten door Berger & Kipp in Münsterland (juv. 101,0 mm. σ en φ 104,8 mm) beduidend kleiner zijn dan die door Loske in Westfalen (juv. 103,1 mm φ 107,0 mm). De Nederlandse gegevens zijn

identiek aan die uit Westfalen. Of hier sprake is van een andere meetmethodiek kon niet worden achterhaald. De Schotse vleugelmatten lijken iets groter te zijn (107,2 mm), maar daar werden juvenielen, σ en φ niet apart onderscheiden. In Finland vond Lehtikoinen (1980), 108,7 mm bij $\sigma\sigma$ en 109,6 mm bij $\varphi\varphi$, wat aanzienlijk groter is dan de vleugelmatten gemeten in Nederland en Westfalen. Pic (1964) vond in Bourbon (Frankrijk) gemiddelde waarden van 100,8 mm bij juvenielen en 103,8 mm bij σ en φ , wat significant kleiner is dan de waarden in Nederland, Schotland, Finland en Westfalen. Met uitzondering van Finland zijn de vleugelmatten van de $\varphi\varphi$ kleiner of gelijk aan die van de $\sigma\sigma$.

Langste staartpennen

Deze werden alleen in Westfalen, Nederland en Finland gemeten. Lehtikoinen (1980) stelde

Tabel 4.

	Nederland gemiddeld	Westfalen gemiddeld
snavellengte vanaf de bevedering	(n7) σ 5,6 mm (n10) φ 5,7 mm (n4) juv. 5,0 mm	(n90) σ 6,6 mm (n69) φ 6,5 mm (n40) juv. 6,1 mm
snavellengte vanaf het neusgat	niet gemeten	(n90) σ 5,0 mm (n70) φ 4,6 mm (n40) juv. 4,7 mm

	Schotland	Finland	Nrd.-Amerika	Münsterland
gewicht	♂ 13,7 g (n301) ♀ 13,3 g (n23)	♂ 13,2 g (n33) ♀ 13,7 g (n36) juv. 13,3 g (n42)	♂ 14,0 g (n14) ♀ 15,6 g (n22) juv. —	♂ 12,7 g (n19) ♀ 13,6 g (n32) juv. 12,6 g (n89)

Tabel 5.

gemiddeld de langste staartpennen vast, namelijk 55,3 mm bij ♀♀ en 54,4 mm bij ♂♂. In Westfalen waren de langste staartpennen gemiddeld iets korter namelijk 50,3 mm bij juvenielen, 54,5 mm bij ♀♀ en 54,1 bij ♂♂, terwijl in Nederland de staartpennen nog iets korter waren namelijk 50,4 bij juvenielen, 53,3 mm bij ♀♀ en 52,9 mm bij ♂♂, opvallend is dat ♀♀ gemiddeld iets langere langste staartpennen hebben dan de ♂♂. Van Oort (1930) vermeldt voor adulte ♂♂ en ♀♀, 51-55 mm.

Kortste staartpennen

Deze werden alleen in Nederland gemeten, namelijk gemiddeld 44,1 mm voor de ♂♂, 43,2 mm voor de ♂♂ en 40,3 mm voor de juvenielen. Van Oort (1930) vermeldt voor adulte ♂♂ en ♀♀, 40-45 mm.

Snavelmaten

Voor zover bekend werden deze alleen vastgesteld in Amerika (Gaunt 1965), Westfalen en Nederland. Het meten van snavellengten is vrij moeilijk bij deze soort. De snavellengte gemeten vanaf de bevedering, kan zeer variabel zijn, omdat door het graven in de grond met de snavel de bevedering bij de basis soms ontbreekt. De opgegeven lengten zijn dus in de regel onzuiver. Een betere maat is waarschijnlijk die, gemeten vanaf het neusgat. De lengte van de snavel is bij ♂♂ en ♀♀ ongeveer gelijk, terwijl juvenielen een beduidend korter snaveltje hebben (zie tabel 3). Opvallend is het dat Loske (1985) in Westfalen voor gemiddelde snavellengten gemeten vanaf de bevedering aanzienlijk hogere waarden

vindt dan die in Nederland werden vastgesteld. Van Oort (1930) vermeldt voor adulte ♂♂ en ♀♀, 6-7 mm.

Loopbeen (Tarsus)

Er zijn alleen gegevens bekend van metingen in Nederland en Schotland (Turner & Bryant 1979). De Schotse meetresultaten zijn iets groter dan die uit Nederland, namelijk gemiddeld 11,1 mm voor ♂ en ♀ te zamen. In Nederland vonden wij gemiddeld 10,3 mm bij juvenielen, 10,5 mm bij ♀♀ en 10,7 bij ♂♂. Van Oort (1930) vermeldt voor adulte ♂♂ en ♀♀, 10-11 mm.

Gewichten

Gemiddelde gewichten uit Schotland (Turner & Bryant 1979), Noord-Amerika (Stoner 1932) en Finland (Lehikoinen 1980) zijn hoger dan die uit Münsterland (Berger & Kipp 1966). ♀♀ zijn duidelijk zwaarder dan ♂♂ en vliegvlugge juvenielen. Nestjongen van 1 dag oud wegen circa 1,5 g. Nestjongen van 12-15 dagen oud wegen gemiddeld 16,2 g. Vliegvlugge juvenielen wegen gemiddeld 13,3 g. (Turner & Bryant 1979). Hieruit blijkt dat nestjongen vlak voor het uitvliegen circa 3 gram zwaarder zijn dan vliegvlugge juvenielen. Ook door Lehikoinen (1980) werd in Finland een gemiddeld gewicht vastgesteld van 13,3 g. voor juvenielen. Berger & Kipp (1966) vonden in Münsterland 12,6 g.

Uit bovengenoemde biometrische gegevens kan worden geconcludeerd dat het niet mogelijk is om op grond hiervan ♂♂ en ♀♀ van elkaar te onderscheiden.

■ H.N. Leys, Rijksinstituut voor Natuurbeheer, postbus 46, 3956 ZR Leersum.

LITTERATUUR:

- Berger, M. & M. Kipp (1966): Masse und Beringungsergebnisse von Uferschwalben im Münsterland. Natur und Heimat 26 : 52-61.
 Gaunt, A.S. (1965): Fossorial Adaptations in the Bank Swallow (*Riparia riparia*). Colorado Bull. Univ. of Kansas 46 : 99-146.
 Glutz von Blotzheim, U. (1985): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Aula-Verlag Wiesbaden : 318-319.
 Lehikoinen (1980): gegevens in Handbuch der Vögel Mitteleuropas. (zie Glutz von Blotzheim 1985).
 Loske, K.H. (1985): gegevens in Handbuch der Vögel Mitteleuropas (zie Glutz von Blotzheim 1985).
 Oort, E.D. van (1930): Ornithologia Neerlandica. Deel IV. Uitg. Nijhoff, Den Haag. Bladzijde 73-74.
 Pic, G. (1964): Observations sur une colonie d'Hirondelles de rivage (*Riparia riparia*). Rev. Sci. Bourbonnais; p32-39.
 Stoner, D. (1932): Studies on the Bank swallow (*Riparia riparia*) in the Oneida Lake regions. Roosevelt Wild Life Annals : 127-233.
 Svensson, L. (1970): Identification Guide to European Passerines. Naturhist. Riksmuseet, Stockholm : 32.
 Turner, A.K. & D.M. Bryant (1979): Growth of nesting Sand Martins. Bird Study 26 : 117-122.